

[5, с. 68]. Більшість досягнень українських вчених так і не набули застосування на практиці [6]. Тисячі наших дослідників і фахівців працюють у наукових центрах США та Європи, десятки тисяч – на низькооплачуваних та неперспективних роботах цих країн. Проблема "відтоку умів" є однією з головних проблем економічного спаду України. І тут необхідне виважене державне втручання.

Держава повинна не просто втручатися в науково-технічну сферу, але й свідомо і цілеспрямовано розробляти та реалізовувати державну науково-технічну політику. Для того, щоб Україна не залишилася на узбіччі цивілізаційного процесу, необхідно розробити комплексний план стабілізації та розвитку інноваційної діяльності, розширити стимули для інноваційно-активних підприємств. При цьому, окрім збільшення бюджетної підтримки, необхідно залучити до фінансування науки бізнесові структури, а бізнес, як відомо, вкладає туди, де бачить перспективу швидкої реалізації розробок.

Висновки. Інтелектуальний потенціал вітчизняної економіки практично не використовується. Внесок нових технологій в економічне зростання нашої держави у кілька десятків разів нижчий, ніж у розвинених країнах. Існує низка системних проблем, які стримують інноваційну діяльність в Україні, зокрема: недосконала правова база, невизначеність пріоритетів економічного розвитку, нерозвиненість інфраструктури, нестача власних коштів, недостатня фінансова підтримка з боку держави, складність залучення зовнішніх джерел фінансування, виїзд за межі України великої кількості науковців та кваліфікованих працівників. Вирішення цих проблем неможливе без виваженого державного втручання. Держава повинна не просто втручатися в науково-технічну сферу, але й свідомо і цілеспрямовано розробляти та реалізовувати державну науково-технічну політику.

Література

1. Висоцька І.Б. Стан та проблеми інноваційної діяльності промисловості України / І.Б. Висоцька // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 279-286.
2. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Сілаєв В.І. Дослідження факторів, що впливають на економічні результати інноваційного розвитку регіону / В.І. Сілаєв, Н.М. Свешнікова // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. – Сер.: Державне управління. – 2009. – Т. XI. – Вип. 151. – С. 123-130.
4. Абрамов В.Л. Ефективність використання інтелектуальних ресурсів як показник конкурентних переваг фірми / В.Л. Абрамов. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.koism.rags.ru/science/actions/intell/01.doc>
5. Гурковський В. Державне управління науково-інноваційною сферою: реалії сьогодення / В. Гурковський // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 1 (5). – С. 65-69.
6. Локтев В. Без науки держава немає майбутнього / В. Локтев // Дзеркало тижня, 13-19 лист. 2010. – № 42(822).

Топильническая Я.А. Роль и значение интеллектуального фактора в развитии отечественной экономики

Раскрыты роль и значение интеллектуального фактора в развитии национальной экономики. Исследованы предпосылки, факторы и особенности становления ин-

телектуального потенциала общества в переходной экономике, определены проблемы его развития и указано, что их решение невозможно без активного участия в этом процессе государства.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, интеллектуальный потенциал, интеллектуальная деятельность, инновация, научно-техническая политика.

Topilnytska Ya.O. The role and importance of the intellectual factor in the development of national economy

The role and importance of the intellectual factor in the development of national economy. The preconditions, factors and peculiarities of the intellectual potential of society in a transition economy, defined the problem of development and noted that the solution of urgent problems is impossible without the active participation in the process state.

Keywords: intellectual capital, intellectual capacity, intellectual activity, innovation, science and technology policy.

УДК 338.465

Доц. Л.Є. Фурдичко, канд. екон. наук;
студ. Я.В. Жовтанецька – НЛТУ України, м. Львів

СУТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто сучасні теоретичні підходи до визначення суті антикризового управління підприємницькими структурами, обґрунтовано необхідність розробки і впровадження концептуальних засад антикризового управління.

Ключові слова: криза, кризові явища, антикризове управління, концепція управління, ефективність.

Посилення процесів глобалізації та фінансової інтеграції в сучасних умовах постійно супроводжуються ймовірністю виникнення кризових явищ і загроз як на рівні національних економік, так і в окремих галузях і на підприємствах. Значна кількість вітчизняних суб'єктів господарювання перебувають у кризовому стані, який проявляється як у кризі неплатежів, так і в збитковій діяльності. За таких обставин актуалізуються питання розробки засад антикризового управління промисловими підприємствами як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Досліджували питання антикризового управління підприємством зарубіжні та вітчизняні вчені: Г. Афанасьєв, Є. Коротков, Є. Уткін, Т. Копланд, І. Бланк, М. Кондратьєв, Дж. Кейнс, Л. Лігоненко, Р. Келлер, У. Кристек, А. Даниленко, І. Алєксєєв та ін. Однак потребують подальшого уточнення та розроблення теоретичні засади й концептуальні основи антикризового управління.

Метою роботи є поглиблення теоретичних засад антикризового управління та розроблення рекомендацій щодо діагностики кризових явищ на промислових підприємствах. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити суть та значення антикризового управління підприємством;
- сформулювати концептуальні засади антикризового управління підприємством;
- розробити методику діагностики фінансового стану підприємства, спрямовану на раннє виявлення та попередження кризових ситуацій.

Об'єктом дослідження є процес антикризового управління підприємством. Предмет дослідження – сукупність економічних відносин, що

виникають з приводу діагностики та подолання кризових явищ суб'єкта господарювання. Дослідження теоретичних основ розгляду суті категорії "криза" дало змогу систематизувати існуючі підходи (табл.).

Табл. Сутнісна характеристика підходів до визначення категорії "криза"

Автори, які досліджували категорію "криза"	Визначення категорії "криза"
Л. Бартон	Криза – це широкомасштабна, непередбачена подія, яка веде до потенційно негативних результатів. Криза завдає серйозних збитків як для організації загалом, так і для її працівників зокрема [12, с. 2].
С.М. Іванюта	Криза – це складний загострений стан, різкий перелом або занепад [5, с. 283].
С.А. Бурий, Д.С. Мацеха	Криза – це перелом, будь-яка якісна зміна процесу, перехід від існуючого положення до іншого, яке істотно відрізняється за основними параметрами [1, с. 19].
В.О. Василенко, Є. Коротков, К.В. Балдин, В.С. Зверев, А.В. Рукоусев	Криза – це крайнє загострення суперечності в соціально-економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі [3, с. 12].
З.Є. Шершньова, Н.Д. Багацький	Криза – це загальна універсальна фаза будь-якого циклу, період порушення рівноваги; різкий крутий перелом у чому-небудь, тяжкий перехідний стан; утруднення з будь-чим, тяжке становище [10, с. 143].
Л.О. Лігоненко, М.В. Тарасюк, О.О. Хіленко	Криза – це різкий перелом, тяжкий перехідний стан, крайня точка падіння, нестача, невідповідність [6, с. 15].
А.Д. Чернявський	Криза – це переломний етап функціонування будь-якої системи, коли вона піддається впливу ззовні або зсередини, що потребує від неї якісно нового реагування [9, с. 4].
А.М. Штангрет, О.І. Копилук	Криза – це зростання кількості взаємопов'язаних кризових явищ, які призводять до незначного погіршення окремих показників діяльності підприємства, але не спричиняють руйнації системи самозбереження [11, с. 52].
Є.П. Жарковська, Б.Є. Бродський	Криза – це крайнє загострення внутрішньовиробничих і соціально-економічних відносин, а також відносин організації з зовнішньоекономічним середовищем [4, с. 10].

Спільним для усіх авторів є те, що вони позиціонують кризу як подію, для якої характерні загострення або занепад наявної ситуації відповідної системи. На сьогодні в науковій літературі щодо проблеми типізації криз є багато різноманітних класифікацій, які сформовані на основі широкого кола критеріїв. До них належать: масштабність, сфера виникнення; причини виникнення, характер перебігу, характер прояву, тривалість, наслідки, ступінь прогнозованості, рівень системності, адекватність тощо.

У контексті теми дослідження доцільно доповнити класифікацію криз критерієм їх поділу залежно від сфери виникнення і відповідно до цього виділити: кризи у сфері виробництва та кризи у сфері послуг. Оскільки у виробничій сфері виготовлену продукцію неможливо збути за умови низької платоспроможності споживачів, так само і у сфері послуг за вже надані послуги споживачі не можуть сплатити їх вартість (особливо в умовах кризи).

Переважає більшість науковців, які досліджували природу виникнення криз, розглядали їх на прикладі виробничої сфери, тоді як сфера послуг

практично залишалася поза увагою. Водночас, для сфери послуг характерні особливості, зокрема:

- невідчутність (нематеріальний характер), яка означає неможливість продемонструвати, бачити, спробувати, транспортувати, зберігати, упаковувати або вивчати до моменту отримання [7];
- невіддільність виробництва і споживання послуг, яка свідчить про неможливість їх попереднього виготовлення, нагромадження та зберігання;
- неоднорідність (змінюваність) послуг, яка передбачає залежність від існуючих стандартів системи обслуговування, сукупності підсистем і елементів, що її утворюють, тобто від рівня сервісу;
- нездатність послуги до зберігання, яка свідчить про неможливість притримати послуги для подальшої реалізації;
- ринок послуг більш захищений державою від іноземної конкуренції, порівняно з сировинним ринком, ринком товарів народного споживання.

У сучасних умовах немає сталого визначення категорії "антикризове управління". Кожен науковець, який вивчає проблематику запобігання кризових явищ, має власну авторську думку про зміст категорії "антикризове управління". С. Бурий та Д. Мацеха під антикризовим управлінням розуміють "систему постійних системних дій менеджерів, спрямованих на всі елементи організації з метою швидкого і вчасного реагування на можливі зовнішні та внутрішні загрози ефективного функціонуванню чи розвитку організації" [1, с. 11]. Це визначення ґрунтується на системному підході до антикризового управління. В. Василенко наводить таке визначення категорії "антикризове управління": "Це управління, у якому під тиском запланованих чи випадкових факторів поставлено певним чином передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів для зниження негативних наслідків кризи і використання її факторів для наступного стійкого розвитку" [3, с. 121]. У такому визначенні обґрунтовано необхідність передбачення та ліквідації кризових явищ.

Автор погоджується із вітчизняним вченим проф. Н.В. Туленковим, який висловлює думку, що будь-яке управління організацією повинно бути антикризовим, тобто побудованим на врахуванні ризику та небезпеки кризових ситуацій [8]. Відповідно до такого тлумачення, проф. Н.В. Туленков пропонує диференціювати антикризове управління залежно від стадії (глибини) кризи на такі підвиди:

- 1) передкризове управління, яке здійснюється для своєчасного виявлення та вирішення проблем (прийняття рішень) з метою запобігання кризі;
- 2) управління в умовах кризи, метою якого визнається стабілізація нестійких станів та збереження керованості системи;
- 3) управління процесами виходу з кризи, яке здійснюється з метою мінімізації втрат і втрачених можливостей під час виведення організації зі стану кризи [8, с. 69].

Лігоненко Л., Тарасюк М. та Хіленко О. трактують антикризове управління як спеціальне, постійно організоване та спрямоване на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєдіяльності окремого підприємства, недопущення його банкрутства і ліквідації [6, с. 37].

Реалізація антикризового управління відображена в окремих блоках, етапах або схемах. Так, наприклад, проф. І. Бланк пропонує чітке структурування послідовності управлінських зусиль. Відповідно до такого структурування, зміст кожного елемента процесу антикризового управління втілюється через відповідні етапи:

- 1 етап – діагностика кризового стану об'єкта. Може здійснюватися або безпосередньо його співробітниками, або зовнішніми незалежними експертами;
- 2 та 3 етапи передбачають визначення завдань, цілей та суб'єкта антикризового управління, який бере на себе відповідальність за розробку антикризової програми чи антикризових заходів та їх реалізацію;
- 4 етап – встановлення часових обмежень, яких повинен дотримуватись суб'єкт, здійснюючи реалізацію антикризового управління. Розуміння цього зупиняє поглиблення кризи. Подолання глибшої кризи потребує значних витрат через більші труднощі;
- 5 етап – оцінка ресурсного потенціалу антикризового управління;
- 6 етап – розроблення антикризової програми, яка становить обґрунтовану сукупність заходів, які потрібно виконати для досягнення визначених цілей та завдань антикризового управління, її зміст обумовлюється результатами проведеної діагностики, часовими та ресурсними обмеженнями антикризового процесу. Реалізація антикризової програми передбачає застосування певних дій, сукупності засобів та інструментів досягнення відповідних завдань;
- 7 етап – контроль за впровадженням усіх зазначених вище етапів, зокрема за своєчасною реалізацією антикризової програми, заходів, або корегування раніше розробленої антикризової політики;
- 8 етап – розроблення і реалізація профілактичних заходів щодо запобігання повторенню кризи, метою якого є розроблення та реалізація профілактичних заходів [2, с. 51].

Отже, антикризове управління – це процес, в якому суб'єкт антикризового управління здійснює відновлення ефективного функціонування за допомогою системи методів, заходів та інструментів в умовах істотних ресурсних обмежень і підвищеного ризику.

Доцільно зазначити, що антикризове управління потрібно здійснювати не тільки в період загострення кризи, але й у період її зародження та розгортання. Залежно від стадії розвитку кризи, у межах антикризового доцільно поділити управління на:

- запобіжне антикризове управління, яке здійснюється у процесі зародження кризи та спрямоване на попередження виникнення і розвитку кризових ситуацій;
- коригувальне антикризове управління, яке використовується у процесі розгортання кризи та зорієнтоване на прогнозування розвитку кризової ситуації та розробку антикризових заходів;
- стабілізаційне антикризове управління, яке реалізується в період загострення кризи та спрямоване на зменшення її негативних наслідків.

Процес антикризового управління потрібно здійснювати за допомогою концептуальних засад. Цей підхід містить блоки забезпечення інформа-

ції, яка в підсумку дасть змогу об'єкту антикризового управління вийти із кризового стану (рис.).

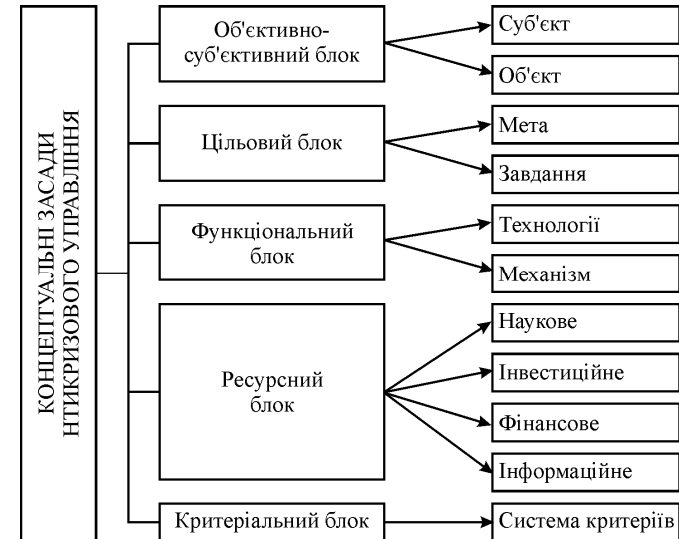

Рис. Концептуальні засади антикризового управління (розробили автори)

З метою діагностики та попередження кризових явищ у діяльності промислових підприємств доцільно використовувати метод коефіцієнтів, який ґрунтується на даних фінансової звітності та дає змогу кількісно оцінити виникнення можливих проблем діяльності суб'єкта господарювання та зміну його фінансової сталості. Для поглибленої діагностики фінансової сталості підприємства розроблено методiku, яка базується на деталізації аналітичних показників, а саме:

- аналіз необоротних активів із розрахунком показників стану основних засобів (коефіцієнти зносу, придатності, вибуття, оновлення і приросту) та ефективності їх використання (фондовіддача та фондомісткість);
- аналіз оборотних активів;
- аналіз виробництва і реалізації продукції та витрат;
- аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства з виділенням показників ліквідності, платоспроможності, ділової активності.

Такий підхід дає змогу запропонувати оцінку рівня фінансової сталості підприємства за шкалою градації: кризовий, проблемний, задовільний, фінансово сталий.

Висновки. Підвищення ефективності системи управління промисловими підприємствами можна досягнути шляхом використання концепції антикризового управління, яка включає 5 основних блоків і має бути стратегією довготермінового антикризового управління. Запровадження поглибленої діагностики фінансового стану промислових підприємств слугуватиме індикатором виявлення і нейтралізації кризових явищ. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на вдосконалення механізму антикризового управлін-

ня, розвиток промислових підприємств і вдосконалення ресурсного та інвестиційного забезпечення цього процесу.

Література

1. Бурій С.А. Антикризисное управління та управлінські рішення – проблеми підприємств малого бізнесу : монографія / С.А. Бурій, Д.С. Мацеха. – К. : ТзОВ "Тріада-М", 2006. – 93 с.
2. Бланк И.А. Управление прибылью / И.А. Бланк. – Изд. 4-ое, [перераб. и доп.]. – К. : Изд-во "Ника-Центр", 2007. – 768 с.
3. Василенко В.О. Антикризисное управління підприємством : навч. посібн. / В.О. Василенко. – Вид. 2-ге, [перераб. та доп.]. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 507 с.
4. Жарковская Е.П. Антикризисное управление : учебник / Е.П. Жарковская, Б.Е. Бродский. – М. : Изд-во "Омега-Л", 2004. – 336 с.
5. Іванюта С.М. Антикризисное управління : навч. посібн. / С.М. Іванюта. – К. : Центр навч. літ-ри, 2007. – 288 с.
6. Лігоненко Л.О. Антикризисное управління підприємством : навч. посібн. / Л.О. Лігоненко, М.В. Тарасюк, О.О. Хіленко. – К. : Вид-во КНТУ, 2005. – 377 с.
7. Організація і технологія надання послуг : навч. посібн. / за ред. В.В. Апопії / В.В. Апопій, І.І. Олексин, Н.О. Шутовська, Т.В. Футало. – К. : ВІД "Академія", 2006. – 312 с.
8. Туленков Н.В. Антикризисный менеджмент / Н.В. Туленков // Персонал. – 1998. – № 6. – С. 19-25.
9. Чернявський А.Д. Антикризисное управління підприємством : навч. посібн. / А.Д. Чернявський. – К. : Вид-во МАУП, 2006. – 256 с.
10. Шершньова З.Є. Антикризисное управління підприємством : навч. посібн. / З.Є. Шершньова, В.М. Багацький, Н.Д. Гетманцева. – К. : Вид-во КНЕУ, 2007. – 680 с.
11. Штангрет А.М. Антикризисное управління підприємством : навч. посібн. / А.М. Штангрет, О.І. Копилук. – К. : Вид-во "Знання", 2007. – 335 с.
12. Barton L. Crisis in organizations: Managing and Communicating in the Heat of Chaos / L. Barton // Cincinnati, Ohio: South-Western. – 1993. – P. 2.

Фурдычко Л.Е., Жовтанецька Я.В. Суть и необходимость антикризисного управления промышленных предприятий в современных условиях

Раскрыты современные теоретические подходы к определению сущности антикризисного управления предпринимательскими структурами, обоснована необходимость разработки и внедрения концептуальных основ антикризисного управления.

Ключевые слова: кризис, кризисные явления, антикризисное управление, концепция управления, эффективность.

Furdychko L.Ye., Zhovtanetska Ya.V. Scope and necessity of crisis management by industrial enterprises in modern terms

In the article the modern theoretical approaches to defining the essence of crisis management business structures, the necessity of developing and implementing the conceptual framework of crisis management.

Keywords: crisis, crisis, crisis management, the concept of management efficiency.

УДК 657.01

Аспір. М.Ю. Чік¹ – Львівська КА

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Розглянуто та охарактеризовано основні елементи системи обліку і контролю витрат на підприємствах лісового господарства. Надано пропозиції щодо ефективного формування системи обліку і контролю витрат на підприємствах лісового госпо-

дарства. Виокремлено ряд елементів системи обліку і контролю витрат, які у сукупності характеризують загальну організацію такої системи.

Ключові слова: система обліку, система контролю, підприємства лісового господарства.

Вступ. Під час здійснення управління діяльністю підприємства важливе місце займає обліково-аналітичне забезпечення підприємства. Так, С.А. Думлер стверджував, що дані обліку займають 78,5 % у загальному обсязі інформації про економіко-промислове підприємство. При цьому облікова робота щодо організації, методики здійснення та узагальнення витрат становить близько 40 % [1, с. 25].

Сучасні умови господарювання вимагають від керівництва підприємства нових підходів до управління, які можливо реалізувати за допомогою формування ефективної системи обліку і контролю, яка повинна сприяти не лише підвищенню ефективності діяльності підприємства, а й стимулювати економію всіх видів ресурсів, зокрема природних лісових та забезпечувати їх раціональне використання відповідно до положень Концепції сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Передумовою для розгляду теоретичних засад формування системи обліку і контролю витрат повинен стати розгляд теорії витрат. Теорію витрат у своїх працях розглядало багато вчених-економістів. Серед них можна виокремити дослідження основоположників політичної економії – К. Маркса, А. Сміта і Д. Рікардо; творців класичної та неокласичної теорії ринку – Дж. Міля, Ф. Візера, К. Менгера, Е. Бем-Баверка, А. Маршала, Дж. Кларка, Дж. Робінсон; представників інституціональної школи – Р. Коуза, О. Уільямсона, К. Ерроу.

Постановка завдання. Незважаючи на численні наукові дослідження системи обліку і контролю витрат на підприємствах різних видів економічної діяльності, на наш погляд, питання формування ефективної системи обліку і контролю витрат на підприємствах лісового господарства є недостатньо вивченим.

Результати досліджень. Витрати як об'єкт нашого дослідження, на який спрямована організаційна діяльність підприємства, є важливою складовою системи обліку та контролю у лісовому господарстві [2, с. 12-13]. Загальна технологія організації такої системи передбачає виокремлення ряду етапів, які відображено на рис.

Оцінку як елемент системи бухгалтерського обліку висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, Н.А. Остап'юк зазначає, що документальна основа бухгалтерського обліку за умови відповідності всім законодавчим вимогам забезпечує обґрунтованість оцінки [1]. У зв'язку з прийняттям П(С)БО 30 "Біологічні активи" [2], підприємства лісового господарства повинні здійснювати оцінку лісопродукції відповідно до його норм. Як показали дослідження, підприємства лісового господарства не обліковують ліс на балансі, відповідно, не мають розробленої методики оцінки лісопродукції.

Учені Г.В. Блакита, Н.О. Ромашевська [3, с. 144] документування розглядають як спосіб суцільного і безперервного відображення господарських операцій у документах з метою отримання інформації про діяльність під-

¹ Наук. керівник: проф. В.О. Озеран, канд. екон. наук